

Mediació Cultural i Rigor Científic

Francesc Xavier Hernández Cardona

Director general de Recerca

Catedràtic de Didàctica de les Ciències Socials. Universitat de Barcelona.

El coneixement científic, disciplinari o cultural adquireix, en un sentit ampli, plena significació en tant que es socialitza, és a dir, que arriba a les persones i contribueix a la millora de les estructures productives, el confort i la seguretat en les formes de vida o l'enriquiment de l'intel·lecte. Podríem dir que la *mediació cultural* és un procés de transferència de coneixement que es tipifica per comunicar i fer comprensibles, a diversos horitzons destinataris, sabers i coneixements sobre determinats objectes d'estudi, obtinguts o generats per ciències o disciplines. La mediació cultural és, doncs, i de manera bàsica, un procés de comunicació, que «media» entre un saber elaborat en clau científica o disciplinària i, per tant, rigorós, i un saber comprensible i assequible a persones, i que ha de ser, també, per definició, «rigorós». En aquest sentit, la mediació implica components de didàctica, que al capdavant és una disciplina científica; mai no de vulgarització, atès que aquesta no implica ni qualitat ni rigor. No cal ni dir que la mediació cultural és especialment rellevant en el context de la revolució postindustrial, o si es prefereix, de la societat del coneixement. En l'actual context de desenvolupament postindustrial, el coneixement i els sabers han deixat de ser un privilegi exclusiu de la burgesia. El progrés tecnocientífic, dels mitjans de comunicació, i la petita gran revolució de la xarxa han propiciat, entre altres, una democratització de l'accés al coneixement. En la nostra societat, més que en cap altra anterior, les persones tenen possibilitats d'accedir a sabers, informacions o coneixements de tota mena. Això implica un gir copernicà de conseqüències encara difícilment imaginables. Doncs bé, en aquest context de riquesa d'informació, la mediació, construir sabers comprensibles, assoleix una centralitat determinant. És important el que coneix la comunitat científica, però esdevé cada cop més rellevant la socialització d'aquest coneixement i el seu impacte en l'opinió pública. En la nova època el coneixement té un valor en funció de l'aplicació, però també el té per si mateix, ja que per als humans té interès tot allò que implica o ha implicat als humans.

En aquesta perspectiva, el coneixement i la mediació del coneixement es converteixen, també, en un afer de mercat. Hi ha més consum que mai de cultura i els mediadors amb capacitat i èxit de socialització poden afavorir la promoció dels més diversos productes, inclosos els culturals, a partir dels més variats formats, siguin idees, novel·les, reportatges, museus o viatges de turisme cultural.

La salut cultural d'una comunitat rau, en bona part, en el fet que hi hagi una comunitat de mediadors, culturals, amb criteris i qualitat científica, que siguin capaços de socialitzar, amb rigor, el coneixement. Aquest és, sense dubte, un dèficit que afecta no poques societats, entre elles la catalana que, a hores d'ara, no valora de manera suficient la promoció del desenvolupament cultural. La cultura entesa com a conjunt de sabers, coneixements, mètodes i conceptes que es perpetuen, amb l'enriquiment, desplegaments i complements oportuns a

les següents generacions, és allò determinant en la tipificació d'una societat. La cultura és, o hauria de ser, important arreu, i més en països com el nostre —un país en el qual allò que caracteritza la nació és precisament la seva component cultural. La nació catalana és, en definitiva, una formació cultural construïda a partir d'herències de civilitzacions diverses. Catalunya ha patit sacsejades fortes, talls tan brutals com la guerra civil del 1936-1939, la postguerra, les continuades onades migratòries, etc.; seria lògic que fes una aposta per la cultura pròpia d'una manera decidida, i que les herències de civilització es mimessin i es despleguessin. Per dir-ho d'una altra manera, en un país amb una problemàtica nacionalitària complexa, sotmès a una contínua agressió i pressió per part de l'estat-nació espanyol i francès, la cultura i la formació cultural, i per tant també la mediació cultural, hauria de ser una prioritat política, simplement per ajudar a garantir la supervivència d'una nació, és a dir, una formació social-cultural, en declivi o amenaçada.

M'abstindré de comentar a fons les darreres polítiques científiques i culturals dels governs catalans, però si hom pensa en els darrers consellers de cultura o en els directors generals pertinents, s'arriba fàcilment a la conclusió que Catalunya pateix un problema greu en aquest camp. Fora lògic que la gent que assumeix responsabilitats polítiques en cultura tingués una mínima formació tècnica o professional, i és evident que això no ha estat així. Normalment, el que demanes dels tècnics —i entenc que el polític ha de ser, abans de res, tècnic— és que siguin gent que ha fet quelcom, i amb més significació si la responsabilitat es important:

«—Ha escrit alguna cosa, vostè? Ha destacat per alguna cosa? Té alguna experiència sobre això o això altre? Com a gestor, com a creador cultural? En els darrers decennis això no ha estat així i la política cultural, si és que ha existit, que jo crec que no, ha estat gestionada per analfabets o gent amb poca capacitat. I aquest és un problema de la Generalitat, però no únicament; sovint, altres administracions com els ajuntaments de les grans ciutats, com ara Barcelona, o les diputacions han desenvolupat igualment una antipolítica cultural. Això es nota encara més en un país que ha estat tan brutalment castigat com el nostre.

La minorització de les inversions en cultura ha contrastat amb altres prioritats de l'administració que ha seguit l'estel que va obrir l'estraperlo i que ha fet bandera del seguidisme de l'especulació. El nostre és un país que ha estat molt dominat per la pedra, i no em refereixo a la sensibilitat arqueològica. Quan dic per la pedra vull dir per l'impuls de l'especulació, per l'impuls urbanístic sense fre i contínuament realimentat. Podeu mirar la muralla que hi ha tot al llarg de la costa. No és casualitat i és un model insostenible que continua i es justifica en un creixent imparable. Bona part de la nostra política ha estat pedra, pedra i pedra, o ciment si ho preferiu. Penseu que asfaltar un carrer pot costar fàcilment els deu, vint, trenta milions d'euros. Calculeu quants poetes, grups de música podríeu ajudar amb vint o trenta milions d'euros. En aquest context no és casualitat l'ascens d'arquitectes i urbanistes, han crescut a l'escalf de l'especulació sense fre. S'han convertit fins i tot en els intel·lectuals i pensadors paradigmàtics de la nostra societat. Són els arquitectes, els nous xamans, els qui sovint decideixen la política cultural del país i pontifiquen sobre com ha de ser una exposició, un museu o un equipament cultural.

El miratge urbanístic ho engoleix tot i, fins i tot, quan hom pensa en termes de potenciar la cultura o el patrimoni acostuma a predominar, a l'administració,

l'imaginari que el que cal és que un arquitecte de moda ens apanyi algun aixopluc, com més contrastat o agressiu millor, o que malbarati, amb alguna insensatesa, un monument o una ruïna.

Els diners i les inversions no ho són tot, però són importants. El nostre poble, vençut tantes vegades té, precisament, la moral d'un poble vençut. Penseu que hi ha qui diu que el pessimisme, la manca d'esperances i la domesticació de la nostra gent no és aliena al fet de tenir la natalitat més baixa del món. Les nostres condicions i les predisposicions no són òptimes, certament, però això s'agreuja encara més amb l'auto-odi i, com he assenyalat, per la falta d'inversions. Hi ha coses de difícil solució, però les inversions en cultura podrien ser objectius abastables.

Les nostres manifestacions culturals, em refereixo a les catalanes, no són objecte d'inversió i, per tant, no se'n té cura; no ha d'estranyar, llavors, que la nostra cultura no sigui competitiva, ni a l'exterior ni al propi territori. En què som competitiu a nivell cultural? Què fem amb nivell internacional? Què és el que exportem? Música? Teatre? Literatura? Arts Plàstiques? Ni tan sols exportem arquitectura de qualitat. Potser l'única manifestació de la nostra cultura que és coneguda arreu és la futbolística si és que admetem que l'esport de masses és una manifestació cultural: arreu del món saben què és el Barça...

Però, quina política hi ha de suport i de foment de la cultura? Quina és la política de mediació? Lògicament m'estic referint a la cultura catalana i en català. Venim d'una herència molt precària, i estem en una situació de feblesa i en una situació de competència molt difícil, respecte a d'altres cultures que ens disputen l'hegemonia en el nostre propi territori. Hom sap que la dreta espanyola i el nacionalisme espanyol encarnat per partits com el PP preparen de fa anys l'enfrontament civil a Catalunya. Volen consolidar l'existència de dues cultures a Catalunya, una d'espanyola i una de catalana, i després, lògicament, que l'espanyola engoleixi la catalana. En cap cas no volen una cultura de fusió, com sempre ha estat la cultura catalana, que sigui capaç d'integrar en un projecte únic les més diverses aportacions vinguin d'Espanya, Àfrica, Àsia o Amèrica. Hauríem de tenir molt clar que cal impulsar aquesta cultura catalana competitiva i de fusió per tal de conjurar la consolidació de dues comunitats culturals i nacionals a Catalunya.

Però aquesta política ha de començar per allò més senzill, és a dir, per la inversió. Vostès podrien dir, i ¿per què no inverteix vostè des de la seva direcció general? D'acord, ho estem fent, però avui no tocava parlar tant de recerca com de cultura, i admeto que ambdues variables poden estar relacionades. En recerca no anem del tot malament, podríem anar millor lògicament, però som relativament competitiu. El problema a tractar avui no és el de la cultura estrictament científica, sinó el de la cultura en general i és a aquest al qual m'estic referint. Entenc que la política cultural hauria de ser la política fonamental a Catalunya, i la política a potenciar.

En aquest context, i amb aquesta sensibilitat, un projecte com el que esteu discutint sobre «patrimonis escrits» centrat en el patrimoni vinculat a aspectes literaris hauria d'estar finançat i potenciat. La nostra literatura és una part molt important de la nostra tradició, del nostre imaginari i de la nostra cultura. Potser no seria un projecte estratègic bàsic, però sí un projecte important. El fet que estiguem aquí donant voltes sobre un tema tan clar evidencia fins a quin punt estem dominats per la misèria quant a recursos, idees i gestió cultural. En qualsevol altre país ningú no discutiria la necessitat de divulgar i apropar al

poble els nostres autors nacionals... I la inhibició cal entendre-la dins de les agressions globals que està patint la cultura catalana; la política d'oblit de tot el tema literari no és ni casual ni innocent. No veig que els nostres autors estiguin presents ni al carrer, ni a la ràdio, ni en exposicions, ni de qualsevol manera que denoti vivesa.

Autors que havien tingut gran prèdica popular, com el mateix Verdaguer, de principis de segle XX, són ara pràcticament desconeguts. Abans tothom sabia qui era, i tothom sabia cantar alguna de les seves versions musicades. Avui dia segur que et passeges per Vic i de Verdaguer en trobaràs poques pistes. I encara algú et dirà que és una plaça o un carrer, o una estació del metro de Barcelona. Aquest és un tema preocupant; per tant, caldria també invertir-hi. Però solament invertir no és la solució, sinó que cal fer-ho amb seny i amb astúcia, de manera que cada una de les inversions repercuteixi i doni fruits, arribi a la gent, i pugui fer una xarxa encadenada que tingui efectes secundaris. El patrimoni literari i el seu entorn és singular i estaríem en disposició d'avançar en aquest camí, amb avantatge, per diverses raons. Una perquè és important. Dues perquè és novetat la manera com ho esteu plantejant i tres perquè no tenim vicis al darrere. Tenim l'ocasió de dissenyar un programa per tractar patrimoni literari que respongués als reptes del segle XXI, amb una perspectiva de democratització del coneixement, que pogués arribar al màxim de gent possible, amb el màxim rigor, i aquesta oportunitat no ve mediatitzada per una història anterior. És a dir, que podríem tenir una bona oportunitat en aquest camp i, si en voleu parlar des de la banda de recerca, crec que seria interessant de pensar-ho perquè, com hem dit, no estem mediatitzats.

Aquest seria, una mica, com veig el panorama general i el vostre tema concret de patrimoni literari. És a dir, els reptes per a nosaltres i al respecte d'un i altre marc serien, el repte primer: cultura catalana, desplegament, optimització i competitivitat d'una banda; en segon lloc, pel que fa a la problemàtica del patrimoni literari i territori que proposeu: desplegar-ho, veure les oportunitats, veure les noves tecnologies i estudiar com poden ajudar al desenvolupament d'aquests temes i el repte de com arribar a la màxima gent possible sense perdre qualitat. Però hem de partir de la base que l'acció és possible i és necessària, és a dir, hem d'arribar al màxim de gent amb productes de qualitat i crec que a altres països això es fa. Aquí no es fa, i quan dic aquí no em refereixo només a Catalunya, sinó també a Espanya; fora d'aquí, però, a la que viatges una mica per l'entorn anglosaxó, el Regne Unit, els Estats Units, pots veure productes d'una gran qualitat, destinats a amplies masses de públics, que aquí serien impensables. Contràriament, la nostra gent és poc viatjada i quan surt utilitza els circuits normals i tòpics. A tall d'exemple, al Regne Unit, i a tot l'entorn anglosaxó, arreu hi ha activitats de *Living history*, o de *re-enactment*, voluntaris tematitzats que animen un determinat monument o element patrimonial. I quelcom similar trobem en els ecomuseus francesos. Normalment són gent de la comarca, són gent absolutament preparada, coneixen el discurs a la perfecció, els vestits que porten i l'equipament són d'un gran rigor, una autèntica peça d'arqueologia experimental i, per tant, la seva activitat té un interès històric, fins i tot des del punt de vista científic experimental. Les associacions de legionaris del limes alemany, de Xanten i d'altres campaments, han recreat situacions que han aportat informacions molt importants per als científics i fins i tot els han permès avançar en la verificació d'hipòtesis. No cal dir que les associacions de *re-enactment* han estat

importants en altres entorns del viatge en l'espai i el temps. Us posaré un exemple que potser coneixeu. Segurament que haureu vist la pel·lícula *Gladiator* i la darrera del mateix director Ridley Scott, *El regne dels cels*. Aquesta última es va filmar a Osca, a l'Aragó, amb extres, i els guerrers aquells es mouen d'una manera absolutament irreal. Contràriament, la batalla inicial de *Gladiator* es va filmar amb associacions de *re-enactment* que es movien com a autèntics legionaris, la qual cosa atorgava gran versemblança a les escenes i, per tant, gran interès. Aquestes activitats de recreació són unilateralment menyspreades per la nostra intel·lectualitat vinculada al patrimoni. Pensen que la feina d'aquesta gent és similar a la dels «manaies» de Setmana Santa, o els pastorets dels pessebres vivents. Contràriament, l'activitat d'aquestes associacions és extraordinària en tant que generen productes competitius, de masses i amb qualitat i rigor. I el mateix podríem dir en altres aspectes vinculats als entorns patrimonials; l'important d'un producte cultural, una exposició o un museu no és que hagi estat preparat per un dissenyador o arquitecte de qualitat, sinó que tingui una museografia que faci comprensible l'objecte d'estudi a l'horitzó destinatari a qui va adreçada l'acció. Una acció cultural, museològica o museogràfica no s'ha de jutjar mai amb criteris de «bonic» o «lleig», sinó de si la gent entén o no entén, de si motiva, o no, la gent i de si és o no és funcional. El que una cosa sigui bonica o lletja no es pot verificar científicament, depèn de la ideologia dominant en una societat determinada, en un lloc i en un moment donat. Contràriament, si una cosa és o no comprensible sí que es pot verificar de manera científica. Construir un producte democràtic, accessible de manera comprensible a un horitzó destinatari tan ampli com sigui possible és el que hem de fer i, insisteixo, això no es pot fer al marge del rigor i la qualitat. A la gent no l'interessen els succedanis, vol allò autèntic i l'autèntic no es pot ni mostrar, ni evocar ni explicar al marge del rigor.

En resum, que tenim un decalatge també molt important en relació a altres països. En tot cas, a mi m'agradaria tenir l'oportunitat, si hi ha temps, de contestar o comentar les precisions que vulgueu fer.

Carme Torrents: Si vols parlaré jo. A veure, m'ha interessat especialment allò que dius que el que és competitiu té qualitat. En certa manera la gent que hem mogut el tema dels Espais Escrits ens hem anat trobant que tothom ens rep amb molts bons ulls, que sembla que el tema literari està molt bé i que s'ha de fer, etc. i en certa manera hi ha una demanda cultural del producte —del producte entre cometes, que sóc bastant contrària a dir-ho— que ofereixen els nostres escriptors. Però el que jo penso que és interessant del que assenyalaves és que no es pot renyir la competitivitat amb allò que és de qualitat; que s'és competitiu quan es té qualitat; és a dir, que el que tenim a les mans —les potencialitats que hi ha— la gent que estem en cases d'escriptors és que els coneixem amb rigor científic i som els qui podem presentar millor un autor. Una mica el que tu assenyalaves, i em sembla que és molt important aquest aspecte i seria un dels que hauríem de treballar durant aquests dies, de ser capaços de fer això.

Xavier Hernández: Estem d'acord. Tanmateix, voldria insistir en el tema dels recursos. Aquesta reflexió la volia fer en el sentit que és un tema de govern, però és també un tema de cultura política en general. La instància del govern

pertinent pot dir ¿per què haig d'invertir per aquests quatre lletraferits? ¿per què no inverteixo en el futbol o el que sigui que em dóna més vots? Però és un tema de mentalitat cultural. Si no aconseguim una cultura global en la qual s'entengui que això no solament és important, sinó que és imprescindible, no avançarem; i sí que hi ha un tema de pressupostos, però no solament, perquè estic segur que en segons què, encara que dobléssim la inversió, no tindriem resultats. Per tant hem de buscar una estratègia en la qualitat, en la formació de persones, en el desenvolupament de persones clau que tinguin experiència i iniciativa suficients. Per descomptat, col·locar les persones competents, sempre que puguem, en els llocs claus, a tot arreu, i també en els ajuntaments, és important. I tot això que he intentat palesar ho volia dir com a dèficit del país. Catalunya, avui dia, és un país poc competitiu en cultura, la qual cosa és suïcida, i en bona part no és competitiu perquè no hi ha inversió. És el que deia, aquest carrer potser sí que s'hauria d'asfaltar, però es podria esperar 10 anys i en canvi amb els tres-cents milions d'euros que costarà asfaltar aquesta avinguda, imagina el que podries pagar, finançar, ajudar poetes, escriptors, poetesses, creadors, assagistes, el que vulguis. I, sovint, els nostres gestors que han estat dominats pels totxos haurien de pensar que és més important invertir en cervells que no en pedra. Que el que és important del país no és l'estat de les carreteres, que també, perquè si després no poses rètols que puguis orientar de manera racional —i aquí tothom es perd, com se sap—, tampoc no serveix per a massa cosa, però que l'important d'un país són les persones. El capital humà és important i, si no s'inverteix en el capital humà, anirem malament. I estem anant bastant malament. I els darrers governs del país —i diria que l'actual també— crec que no han entès que les inversions en cultura haurien de passar de manera intel·ligent davant de tot. Potser vostès em diran: ara aquest home, quin cinisme. Estant en el govern diu això... Tanmateix, crec que n'hem de ser conscients. Crec que si ets dins el govern també has de fer autocrítica del govern. A mi m'agradaria invertir més en segons què i de vegades estic més atrapat en una altra cosa, però el que importa es la tendència i la idea atès que, si estàs orientat, acabaràs intervenint en allò important. Però vaja, teniu raó quan dieu que la inversió és important, tot i que cal deixar clar, també, que no és determinant. És lamentable que, precisament, hàgim perdut molts diners en moltes coses. Hi ha hagut, en aquest país, operacions culturals que s'han menjat molts milions i que han hipotecat el futur. Si tu tens una sèrie d'oportunitats, a la que en vas cremant algunes et quedes amb menys recursos. Si et gastes una pila de diners en segons què no la tens per a segons què. El cas de la construcció del MNAC, a Barcelona, esdevé en aquest sentit emblemàtic. La National Gallery és al mig de Londres, el Louvre és al mig de París, a Alemanya, l'illa dels museus és al mig de Berlín. Aquí, aneu-hi qualsevol de vosaltres al mes de gener al MNAC, sortiu a les sis de la tarda i veureu què us passa. Està en un lloc inaccessible. Ja no entro en la selecció de l'edifici. El MNAC va consumir una quantitat ingent de diners en una operació suïcida que ha estat estèril per a la cultura catalana i que l'estarem pagant molts anys. Podríem passar-ne a discutir d'altres. El MACBA o altres operacions... però no és el moment. En moltes ocasions el problema no ha estat la inversió, sinó la dilapidació d'aquesta. Però això és falta, també, d'opinió crítica, falta de crítica cultural i que els nostres quadres cívics en aquest aspecte no estan en el posicionament que caldria.

Carme Torrents: Em sembla que haurem d'anar tancant. De totes maneres, em sembla que hi hauria d'haver una cosa que has dit que des del Departament de Recerca i Universitats i Societat de la Informació us posàveu a la nostra disposició perquè en un futur hi haguessin col·laboracions i estic segura que trobarem alguna via per col·laborar perquè ens fa molta falta posar-nos en solfa amb el segle XXI, cosa que encara no sabem gaire com atrapar. O sigui que, Xavier Hernández, moltes gràcies per la teva col·laboració i us emplacem aquí, d'aquí a vint minuts, després d'una pausa cafè, i ens tornem a trobar aquí, a les sis, per discutir el mapa literari.

Xavier Hernández: Li dic públicament que sí, no hi tenim inconvenient sempre i quan no sigui trepitjar una altra Direcció General. Dins el que seria el camp de la recerca, per descomptat que amb qualsevol iniciativa que vingui de baix estem disposats a col·laborar.